

mei sententia. Hæc aut frigida sunt, aut tum falsa, cum aliud est expectatum. Natura enim nos (ut ante dixi) nos ter delectat error: ex quo cum quasi decepti sumus expectatione, ridemus.

LXV. In verbis etiam illa sunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi translatione, aut ex inversione verborum. Ex immutatione: ut olim Rufca cum legem ferret Annalem, disfluor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, si contra te dixerō, mihi male dicentur es, ut cæceris fecisti? Ut sementem feceris, ita metes, inquit.* Ex translatione autem: ut, cum Scipio ille major Corinthiis statuarum pollicentibus eo loco, ubi aliorum essent imperatorum, *turmales* dixit displicere. Invertuntur autem verba: ut Crassus apud M. Perpennam judicem pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Helvius Lamia, de formis, ut nostis, qui cum interpellaret odiose: *Audiamus, inquit, pulchellum puerum*; Crassus. Cum esset arrisum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipse fingere: ingenium potui*. Tum hic, *Audiamus*, inquit, *disserum*. Multo etiam arrisum est vehementius.

Sunt etiam illa venusta, ut in gravibus sententiis, sic in facetiis. Dixi enim dudum, materiam aliam esse joci, aliam severitatis: gravium autem, & jocorum, unam esse rationem. Ornant igitur in primis orationem verba relata contrarie: quod idem genus sæpe est etiam factum: ut Ser-

jurando hæc verba præmittere: *Ex animi sui sententia*; id est, responde ad id quod rogabo, ita ut sentis: ac deinde addebant, *Tuæ equum habes?* aut, *tu uxorem habes?* Quod idem in omni juramento servatum auctor Cicero in Academicis. Hinc factus hujus loci interpretatio. Cum enim censor Cato in lustro condendo a nescio quo Nafica solemnibus verbis de more petisset, *Ex animi sui sententia dic videlicet, tu uxorem habes?* ille intemptive dixit, & in alium sensum verba censoris detorqueus respondit, *non hercle ex animi mei sententia*. Quasi censor non rogasset utrum uxorem haberet, sed utrum morigeram & bonam, & ex animi sui sententia haberet. Quis iste fuerit L. Nafica incertum; censorem autem cui id contigit

VIIUS
fuisse M. Catonem illum censorium Liphus existimat. *Proff.*

10 *Inmutata oratione*] Sic allegoriam convertit, quæ non in verbo, sed oratione posita est. Lib. 111. de Oratore, traditionem & immutationem vocat, quam Græci *ἁπλοῦς* appellant. Hæc immutatio orationis, permutatio ad Heremum dicitur. *Turmales*.

11 *Olim Rufca*] Legem Annalem M. Pinarius Rufca tulit, cum esset Tribunus plebis anno U. C. DCXXIII. *Ernst.*

12 *Turmales*] Statuæ turmales proprie dicuntur, & translate. Proprie dictæ sunt statuæ equestres: nam turmæ sunt equitum non pedum. Improprie, & translate dicuntur gregales, & in turba collocatæ, cuiusmodi non expetebat Scipio. *Strabon.*

vius ille Galba, cum iudices L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares suos, & dixisset Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? Cum tu, inquit, de cubiculo alieno*. A quo genere ne illud quidem plurimum distat, quod Glauca Metello, *Villam in Tiburte* habes, *chortem in Palatio*.

LXVI. Ac verborum quidem genera quæ essent faceta, dixisse me puto. Rerum plura sunt, eaque magis (ut dixi ante) ridendæ, in quibus est narratio: res sane difficiliss. Exprimenda enim sunt, & ponenda ante oculos ea, quæ vide-

13 *L. Scribonio*] Magnus inter se simul fuit & olliæ exercensque Galba orator, & Scribonius Libo, adeo ut tribunus tandem Libo in eum rogationem ferret privilegii similes, quod Lufianorum magnam manum perfidiose intercessisset, tribunicia actioni Catone subscribente, quæ de re in Bruto scribitur. In quadam igitur altercatione, ac forte in concione, Galba de Libone conquerens, in eum invehens, postremo iudices ferebat, quod solent homines fieri in magna cause fiducia adversarium provocantes, cum aut iudicem ei ferunt, aut ab eo petunt, ferebat autem, id est, offerebat, & dabat ei Galba familiares suos, quibuscum esset epulari solitus. *Suum & alienum* contrarie relata sunt. Cubiculum alienum dicitur obiciens ei adulteria. *Turmales*.

14 *Villam in Tiburte*] Ville Tiburtine in maximo erant pretio, adeo ut doleat Catullus suum fundum Sabinum potius, quam Tiburtem, dici.

15 *O funde noster, seu Sabine, seu Tiburte*] Nam te esse Tiburtem autumant, qui- bus tua est.

16 *Corde Catullum ledere: at quibus corde est*, inquit, *Strabon.*

17 *Quovis Sabinum pignore esse contendunt*. Illic villam habebat magnificentissimam & elegantissimam, ideoque invidiosam Metellus. Ego Glauca vir impobissimus obicit illi invidiosæ villam Tiburtinam, ut & infra Cæsar. *Ego vero, inquam, a porta æquilina video villam tuam*. Idem Metellus in Palatio habitabat, ubi, ut ex oratione pro Cælio intelligi potest, Metellorum domus fuit: cumque *chortem* villæ sit, non domus; in qua *impluvium* dicitur potius, illum dicit *chortem* habere in Palatio, ei

obiciens curiam affectati regni. *Chortem* enim hominum intellegit. Palatio autem occupato Romam fere habere potuisset in potestate. Itaque periculosi temporibus ei prædium imponebatur. Cicero in Catilinam: (I. I.) *Nihil te nocturnum prædium Palatii*. In Metellum aut Numidicum istud dictum est, qui exulare maluit quam in Saturnini leges jurare. Glauca Saturnini factionem sequebatur. *Idem*.

18 *Chortem in Palatio*] Cui. Anulæus Saturninus, Tribunus plebis feditiosus ac turbulentus, cum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam minime jurasset, diem dixit. Qui cum a bonis civibus defenderetur, ne causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium Rhodum profectus est. Hæc ex Floro, lib. 111, cap. 16. Qui defendebant Metellum, & vim parabant, conveniebant in Palatium, Consuleque vocabant adversus Saturninum, & Glauciam, Pretorem, socium ejusdem furoris. Quasobrem Glauca homo dicax, & tum infestus Metello, *Villam*, inquit, *in Tiburte habet*, *chortem* in Palatio. *Chortem* dixit ut cohortem, pro multitudine eorum qui conveniebant in unum, quo Metellum tuerentur. Est autem *chorti*, spatium intra villa maceriem. Varro, de Re rust. *Chortem barbari curiam* vocant. A chore dicta est *chorti*, quæ est decima pars legionis, & aliquando incerta multitudo. Usus Glauca translatione. Transiit enim cohortem villicam ad significandum hominum cohortem, ut fit sentis: Qui villas habent; in illis habent cohortes, in quibus aves & pecudes alunt. Tu vero villam in agro habes, *chortem* Romæ in Palatio. *Strabon.*

antur & verisimilia, quod est proprium narrationis, & quae sint, quod ridiculi proprium est, subterpua: cujus exemplum, ut brevissimum, sit sane illud, quod ante postum, Crassi de Memmio. Et ad hoc genus adscribamus etiam narrationes apologorum.

Trahitur etiam aliquid ex historia, ut, cum Sex. Titius se Cassandram¹⁶ esse diceret, *Multos*, inquit Antonius, *possum tuos Afaces Oileos nominare*. Est etiam ex similitudine: quae aut collationem habet, aut tanquam imaginem. Collationem: ut ille Gallus olim testis¹⁷ in Pisonem, cum innumerabilem Magio praefecto pecuniam dixisset datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret: *Erras*, inquit, *Scature*. *Ego enim Magium non conservasse dico, sed, tanquam nudus nuce legeret, in ventrem abstulisse*. Ut illud M. Cicero senex¹⁸, hujus viri optimi, nostri familiaris, pater, *Nostros homines similes esse Syrorum venalium¹⁹: ut quisque oprime Grace sciver, ita esse nequissimum*.

¹⁶ Cassandram] Ita se vaticinatum esse dicebat, sed neminem credidisse. Nec enim Troiani fidem habebant Cassandrea vati. Propertius, II. 13. 62.

Vera loquor, sed nulla fides: neque enim Itha quandam

Vera Pergamensis Menas habenda viris. Quod & a Marone scribitur. Eam Ajax Oilei filius capta Troja in Templo Minervae consumpavit, ut multi poetae canunt: quod tamen Homerus non scribit, aliamque adest nausfragii Graecorum causam, ut auctor est Strabo. Objicit autem istam obsecrationem Titio Antonius propter mollitiem frastris & soluti gestus & viro indigni: adeo ut ex ejus nomine saltatio quaedam mollis & delicata *Tithius* diceretur. In Sextum Titium virum turbulentum & sediciosum se testimonium accuratissime dixisse, narrat hoc libro II. Antonius. *Turnebus*.

¹⁷ Gallus olim testis] Confirmabat innumerabilem ab illo pecuniam Magio praefecto per corruptelam esse datam. Scaurus, qui patronus aderat Pisoni, testimonium referre conabatur tenuitate, id est, paupertate Magii: non esse verisimile, eum qui innumerabilem pecuniam recepisset, tam pauperem esse. Tum Gallus facite: *Erras*, in-

quit, *Scature, in hac tua vespatione*. Ego enim Magium non conservasse pecuniam dico, sed tanquam nudus nuce legeret, in ventrem abstulisse. Qui nuce legit, id est, colligit nudus, non potest auferre vel in sinum, vel in manicas: mittit in ventrem. Sic ille Magius in composito omnem pecuniam dicebatur abstulisse. *Strebaeus*.

¹⁸ M. Cicero senex] Is avus Ciceronis oratoris fuit, qui in municipali republica M. Gratio legem Tabellarum ferenti resistit; pater autem Ciceronis Casari, Crasso, Antonio, familiaris fuit, sed & patruus. Itaque qui de patre Ciceronis intelligunt, peccant. *Turnebus*. Ursinus censuit legendum esse *Cato*, quia nota sunt Catonis cum Gracis & Grace scientibus inimicitiae: sed cur non fieri potuit, ut ejusdem esset sententiae M. Cicero senex, scilicet avus nostri Ciceronis? De avo ejus hoc dictum puto, non de patre; is enim qui istius M. Ciceronis semis filius fuit, quique hic vocatur *vir optimus* & Caesaris *familiaris*, non fuit Cicero Orator, (nam tunc temporis non nisi decimum sextum annum aetatis agebat,) sed pater Oratoris, qui, ut discimus ex lib. 1. c. 1. familiaris Crassi & Antonii fuit. *Poeticius*.

¹⁹ Syrorum venalium] Venalitarii magistrum

Val-

Valde autem ridentur etiam imagines, quae fere in deformitate, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris: ut meum illud in Helmius Manciam, *Jam ostendam, cujusmodi sis*; cum ille, *Ostende, quae so*: demonstravi digito pictum Gallum²⁰ in Mariano scuto Cimbrico sub Novis²¹ distortum egesta lingua, buccis fluentibus. Risus est commotus: nihil tam Manciae simile visum est. Ut cum Testio Penario²² mentum in dicendo intorquenti, *Tum ut diceret, si quid vellet, si nucem fregisset*.

Etiam illa, quae minuendi, aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur: velut tu, Crasse, in concione, ita sibi ipsum magnum videri Memmium, *ut in forum descendens caput ad fornicem Fabii²³ demitteret*. Ex quo genere etiam iam

quam vim servorum Syrorum Romam advehant. Hinc illud Ciceronis, in Pison. cap. 1. *Nemo queritur Syrum nescio quem de grege novitiorum factum esse consulens*. Nam praedones Cilices oram Syriae infestam habebant, & praedas illinc agebant, captaque corpora Delum deportabant ad mercatum, unde Romani emebant. Qui autem Syri optime loquebantur Graece, diu servierant in Graecia, veteratorumque & nequam evaserant, nec novitii erant: sed quod servituri diuturnae, quae improbus & callidos reddit, attribuendum fuit, id in Graecorum mores conferebat Ciceronis avus, qui infestus Graecis fuisse videtur non multo secus, ac Cato censorius. *Turnebus*.

²⁰ Pictum Gallum] Tabernae erat circus forum, inquit Fabius: & scutum illud signi causa possum. Marianum autem scutum Cimbricum vocat, propterea quod Cimbri nuper a Mario victi, in memoriam veteris domus tabernae scutum suspendebant, sic pictum pro tabernae signo. Solebant etiam ad pompam triumphi ornatum multa hujusmodi scuta traduci, & in foro poni. Scutum igitur pendebat in taberna pro signo, in quo Gallus linguam ejiciebat, id est, exerebat. Sic enim in contumeliam & deformitatem eum fcede pinxerant: fortasse etiam quod in historia scriptum scirent, Gallum qui cum Torquato pugnavit, linguam exeruisse. Livius, *Armatum adversumque adversus Gallum solite letum*, & (quoniam id quoque memoria dignum antiquae visum est) linguam etiam ab irrisu exerentem,

producant. Plinius (xxv. 4.) hunc jocum non Julio, sed Crasso tribuit, nec scutum, sed tabulam nominat. Sic enim scribit, *Hinc ille Crassi oratoris lepos agens sub Veteribus, cum testis compellatur inflare*: Dic ergo Crasse, qualem me reris? *Talem*, inquit, *ostendens in tabula pictum insacrisime Gallum exerentem linguam*. Idem.

²¹ Sub Novis] Ut locus erat in foro, qui sub Veteribus, sic, qui sub Novis dicebatur, a tabernis. Idem.

²² Testis Penario] Testius Penarius dicendo mentum non aliter intorquebat, quam qui dentibus frangunt nucem: quod cum J. Caesar animadvertisset, excepit adversarium ridiculo. *Dixit*, inquit, *si quid velis, postquam nucem fregisset*. *Strebaeus*. Simile est illud in Vespasianum, qui vultu nitentis erat: *Dixit, cum ventrem exonerare desideret*. *Turnebus*.

²³ Ad fornicem Fabii] De homine prologo interpretatur Fabius (vt. 3.) hunc in modum: *Quale refert Cicero de Memmio homine prologo, caput cum ad fornicem Fabii ostendisset*. Sed censeam potius accipi debere de animi vitio, ut C. Memmium infestum patribus tam magnum sibi videri dicat, ut ad fornicem Fabii, qui altissimus erat, caput demitteret. Sic enim reprehenduntur magi ejus spiritus, & notatur insolentia hominis sese efferebat supra modum. Ut ita intelligam, faciunt & verba Ciceronis scribentis ipsum Memmium ita sibi videri magnum, & historiam. Idem.

iam illud est, quod Scipio apud Numantiam, cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur, Si quintum mater ejus, asinum fuisse parituram.

Arguta etiam significatio est, cum parva re, & saepe verbo res obscura & latens illustratur: ut, cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut existimabatur, avarus & furax, sed egregie fortis & bonus imperator, gratias ageret, quod se homo inimicus consulens fecisset, bello praesertim magno & gravi; Nihil est, quo mihi gratias agas, inquit, si malui compilari, quam venire. Ut Afello Africanus objicienti lustrum illud infelix, Noli, inquit, mirari. Is enim, qui te ex arariis exemit, lustrum condidit, & taurum immolavit. Tanta suspicio est, ut religione civitatem obstrinxisse videatur Mummio, quod Afellum ignominia levarit.

LXVII. Urbana etiam dissimulatio est, cum alia dicuntur ac sentias, non illo genere, de quo ante dixi, cum contra-

24 Si quintum] Q. Metellus Macedonicus quatuor habuit filios consulares, quorum ut quisque ceteros aetate, sic ingenio superabat. Omnium igitur minime ingeniosus fuit C. Metellus, cujus tarditatem accusans Scipio aiebat, si mater ejus quintum pareret, asinum fuisse parituram: quasi ita obtusus fuisset Metellus, ut nullus nisi asinus ipsi posset esse inferior. Præter.

25 Comitari quam venire] Gellius lib. xv. cap. 8. refert quosdam scribere id Fabricium, non Rufino, sed aliis mirantibus, quod hominem inimicum & avarum consulens fecisset, respondisse. Apud Fabium lib. xii. cap. 1. scribitur, Malui a civitate spoliari, quam ab hoste venire. Turnebus.

26 Ex arariis exemit] Censores malos civitates sic notabant, ut qui senatores esset, Senatu moveretur, qui eques Romanus, equum publicum amittere, qui vero plebejus, fieret ararius, nec esset in albo censoris sive tanquam civis, sed tantummodo pro capite suo tributi nomine ara penderet. Si quis plebejus hac ignominia levabatur illum ex gratiis eximit dicebant. Serebans. Porro notandum est morem fuisse censoribus taurum immolare, cum lustrum conderent, & finierent. Peccatus.

27 Lustrum condidit] Censu peracto, im-

molatque fuit, ovis & taurus; lustrum conditum dicebatur, quod in censendo finis effectus factus non autem semper ad censum lustrum condebatur. Nam si quid dicitur, & ominosum, aut sinistrum accidisset, lustrum conditas erat. Livius, Censuræ actus leo anno lustrum, propter Capitolium captum, consulens is, quo lustrum condebatur, ab Ulpio piano census lustralis appellatur. Significatur igitur Scipio, civitati prope opus esse expiatione, quod cum Afellus exemptus sit ex arariis, quod ominosum & dirum videtur, conditum tamen lustrum sit: inde enim infelix lustrum & calamitosum fuisse, multumque mali postea reip. evenisse. Verba Africanus de Mummio, quæ a Valerio scribuntur, hic adscribam: Cum haberet, inquit, censore consortem Mummium, ut nobis leni, ita enervis visis, pro Rostris dixit, se ex maiestate reip. omnia gesturum, si sibi civis, vel dedissent collegam, vel non dedissent. Turnebus.

28 Religionem obstrinxisse] Religione civitatem obstringere, est eam metum violatæ religionis incurere civibus, ut expiantiam, civitatem, & Deos esse placandos existiment. Serebans.

ria dicas, ut Lamia Crassus, sed cum toto genere orationis severe ludas, cum aliter sentias ac loquere: ut noster Scævola Septimulejo illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repensum, roganti, ut se in Asiam praestum duceret, Quid tibi vis, inquit, insane? tanta malorum est multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si Romæ manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum. In hoc genere Fannius in annalibus suis Africanum hunc Æmilianum dicit fuisse, & eum Græco verbo appellat εἴρωα: sed, uti ferunt, qui melius hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia dissimulantiaque longe lepore, & humanitate omnibus præstitisse. Genus est perelegans, & cum gravitate falsum, cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis sermonibus accommodatum. Et hercule omnia hæc, quæ a me de factis disputantur, non majora forensium actionum, quam omnium sermonum condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit, ex quibus a me exempli causa multa ponuntur, per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere, P. Mummium civis temporis hominem esse: sic profecto res se habet, nullum ut sit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque versari.

Sed redeo ad cætera. Est huic finitimum dissimulationi, cum honesto verbo vitiosa res appellatur: ut cum Africanus censor tribu movebat cum centurionem, qui in Pauli pugna

Tom. I. O o gna

29 Cum contraria dicas] Genus illud superius dicit, quo per inversionem quis jocatur, a quo ironiam hic distinguit, quam dissimulationem appellat, ac mox etiam dissimulantiam. Ea plurimum usus est Socrates in sermonibus, praesertim cum sophistis disputans: Nam de seipso deridens, plurimum tribuebat iis, quos volebat retellere. Turnebus.

30 Scævola Septimulejo] C. Gracchus, seditioso Tribunatu acto, cum Aventinum armata multitudo occupasset, L. Opimius Consul ex senatusconsulto persequens illum, præmium pollicetur est ei, qui Tribuni caput auferret, ad seque deferret. Id fecit Septimulejus Anagninus; & aurum in præmium accepit. Cum Scævola in Asiam pro-

ficeretur, & Anagninus rogaret ut eo se praestatum duceret. Quid tibi vis, inquit, &c. Videtur severe & graviter homini consulere, quem ut avarum crudeliumque deludat, quia pro capite malorum civium velit aurum sibi rependi. Serebans.

31 Civis temporis] Simile quiddam de Afinio Pollione refert Fabius hunc in modum: Ut de Pollione Afinio scribis sicque pariter accommodato dictum est, esse cum omnium horarum. P. autem Mummio lepidus & factus cum esset, homo civis temporis a Publicio dictus est, quod in otio, in negotio, in rebus lætis, in asperis, jucundis hominibus esset, & cuicumque temporis apus. Turnebus.

gna non affuerat, cum ille se custodia causa diceret in castris remansisse, quaereretque cur ab eo notaretur; Non amo, inquit, nimium diligentes.

Acutum etiam illud est, cum ex alterius oratione aliud excipias atque ille vult: ut Salinatori Maximus, cum Tarento amisso, arcem tamen Livius retinisset, multa ex ea praelia praelia fecisset, cum aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset, rogaretque eum Salinator, ut meminisset, opera sua se Tarentum recepisse; Quidni, inquit, meminerim? nunquam ego recepissem, nisi tu perdidisses.

Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine saepe ridicula, non solum mimis perapposita, sed etiam quodammodo nobis:

Homo fatuus,

Postquam rem habere cepit, est mortuus.

Quid est tibi

Ista mulier? Uxor. Similis medius fidius.

Quamdiu ad aquas fuit, nunquam est mortuus.

LXVIII. Genus hoc levius, & ut dixi, mimicum; sed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stulte cum sale dicat aliquid: ut tibi, Antoni, Manciam, cum audisset te cenforem a M. Duronio de ambitu postulatum, Aliquando, inquit, tibi tuum negotium agere licebit. Valde haec ridentur, & hercule omnia, quae a prudentibus,

32 Pauli pugna] Praelium illud intelligo, quo confixit cum Perse rege Macedoniae Paulus Aemilius. Idem.

33 Similis medius fidius] Quidam cum deformem & foedam mulierem videret, interrogavit virum qui aderat illi per similes: Quid est tibi ista mulier? Soror, an cognata? Cum respondisset, uxor est mea: tum ille, Similis est tibi medius fidius. Ac si diceret, Ex lineamentis corporis judicaveram tuam sororem esse, vel cognatam. Hoc modo facere notavit illius viri foeditatem. Srebatu.

34 Ad aquas] Aquas in plurali cum dicunt, aquas calidas & medicatas intelligunt, ut Bajanas & Puteolanas: aeri autem valetudinis causa ad aquas Bajanas ibant: Horatius, epist. 15. lib. 1. Quidam igitur

lento contabescens morbo, ad aquas recreatas tandem esse videbatur, reversus paulo post obiit. Id absurdum videri vult cavillator, quod ad aquas potius, ubi valetudinis causa tandiu defederat, mori debuisset. De piscatore intelligi jocum minime placet. Turnebus.

35 Tuum negotium] Erat Antonius admodum occupatus in gerenda censura, & negotium multis successerat. Accusatus de ambitu coactus est, ut se defenderet, omittere aliena negotia. Visus est illi Manciam quidam gratulari, quod de suis tandem negotiis, quae, ut publica curaret, neglexisset videbatur, serio ipsi cogitare liceret. Verum clam arguebat his verbis nimiam illius in aliena re sereritatem & diligentiam & negligentiam in suis. Præterit.

tibus, quasi per dissimulationem non intelligendi; subabsurde, falseque dicuntur. Ex quo genere est etiam; non videri intelligere quod intelligas: ut Pontidius, Qualem existimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum. Ut ego, qui in delectu, Metello, cum excusationem oculorum a me non acciperet, & dixisset, Tu igitur nihil vides? Ego vero, inquam, a porta Esquilina video villam tuam. Ut illud Nasicæ, qui cum ad poetam Ennium venisset, eique ab ostio quaerenti Ennium, ancilla dixisset, domi non esse: Nasicæ sensit, illam domini iussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, & cum a janua quaereret, exclamat Nasicæ; se domi non esse. Tum Ennius, Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasicæ, Homo es impudens. Ego cum te quaerem, ancillæ tuæ credidi te domi non esse, tu mihi non credis ipsi?

Est bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipso genere, quod dixit: ut, cum Q. Opimius consularis, qui adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec esset, dixisset, Quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu & lana? Non potest, inquit, audeo. Nam me ad famosas vetuit mater accedere.

LXIX. Salsa sunt etiam, quae habent suspicionem ridiculi absconditam: quo in genere est illud Siculi, cui, cum familiaris quidam quereretur, quod diceret, uxorem suam suspensisse se de ficu, Amabo te, inquit, da mihi ex ista arbore quos seram surculos. In eodem genere est, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui cum in epilogo misericordiam se misisse putaret, postquam assedit, rogavit hunc, videreturne misericordiam movisse: Ac magnam quidem, inquit; neminem enim puro esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.

O O 2 Me

36 Metello] Metellum hunc esse puto Numidicum, qui Numidiam sortitus provinciam bello Jugurthino, delectum, ut Sallustius scribit, Romæ habuit: in quo petenti militiæ vacationem Caesari, morbumque oculorum juranti, Tu igitur, inquit, nihil vides? quasi sola cæcitas excusanda esset, nec fas esset morbus oculorum ad vacatio-

nem. Imo vero, inquit ille, a porta Esquilina video villam tuam Tiburtinam. In quo ei obicit invidiosè villam nimis magnificentem, mimisq; alte ædificatam; & quid amillitiae vacationem Caesari, morbumque oculorum juranti, Tu igitur, inquit, nihil vides? quasi sola cæcitas excusanda esset, nec non quam iusta excusatio esset. Turnebus.

Me quidem hercule valde illa movent stomachosa, & quasi submorosa ridicula, non cum a moroso dicuntur: tum enim non sal, sed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, persalsum illud est apud Nevium,

Quid ploras pater?

Mirum ni cantem: condemnatus sum.

Huic generi quasi contrarium est ridiculi genus patientis ac lenti: ut, cum Cato percussus esset ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, *Carve: rogavit, numquid aliud ferebat præter arcam?*

Etiam stultitiæ falsa reprehensio: ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum causæ dabat hospitem suum, hominem nobilem, sed admodum stultum. *Quæso, inquit, prætor, ad verjavio meo da istum patronum; deinde mihi neminem dederis.*

Movent illa etiam, quæ conjectura explanantur longe aliter, atque acute, atque concinne: ut, cum Scaurus accusaret Rutilium ambitus, cum ipse consul esset factus, ille repulsam tulisset, & in ejus tabulis³⁷ ostenderet literas, *A. F. P. R.* idque diceret esse, *Actum fide P. Rutilii*; Rutilius autem, *Ante factum, post relatum*; C. Canius, eques Romanus, cum Rufe adesset, exclamat, neutrum illis literis declarari. *Quid ergo, inquit Scaurus? Emilius fecit, plectitur Rutilius.*

LXX. Ridetur etiam discrepantia. *Quid huic abest, nisi res & virtus?* Bella etiam est familiaris reprehensio, quasi erran-

³⁷ *Ex in ejus tabulis*] Veteres Romani (ut dixi ad c. 23.) tabulas rei familiaris suæ conficere solebant: has & Rutilius ille Rufus confecit, & ex his in iudicium prolatis Emilius Scaurus aliquid contra Rutilium attulit. Causa hujusmodi fuit: Scaurus & Rutilius una Consulatum petebant; Scaurus vero, qui eum obtinuit, accusavit Rutilium ambitus, & ad id crimen probandum postulavit, ut Rutilii tabulas in iudicium afferentur: in iis tabulis Rutilius retulerat, ea quæ in sua petitione Consulatus contigerint, puta turbas populi, suffragiaque non sine seditione quadam lata, & in fine addiderat quatuor has litteras, *A. F. P. R.* Eas Emilius Scaurus malo animo sic explicavit, *actum fide Publii Rutilii*, iisque

innui contendit, id, quod actum fuerit & memoratum in Rutilii tabulis, actum fuisse auctoritate Rutilii ejusque spontione, quasi clam promiserit vel pecuniam vel securitatem suffragia istiusmodi ferentibus. Rutilius vero dixit se his literis solam significasse, *ante factum, post relatum*, id est, ea quæ in tabulis ejus memorata præcesserant, ante (scilicet interjecto tempore) facta erant, Interim Canius alio modo, quam vel Scaurus vel Rutilius, ihas literas explicavit, sc. *Emilius fecit, plectitur Rutilius*, id est, id in quo Scaurus Rutilium accusat, fecit Scaurus ipse, quamvis Rutilius ob id plectendus videretur. *Pœte.*

tis: ut cum objurgavit Albius Granium³⁸, quod, cum ejus tabulis quiddam Albucio probatum videretur, & valde aboluto Scævola gauderet, neque intelligeret contra suas tabulas esse judicatum.

Huic similis est etiam admonitio in consilio dando familiaris: ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtulisset, suadebat Granius, ut mulfum frigidum biberet, simul ac domum redisset: *Perdam, inquit, vocem, si id fecero: Mellus est, inquit, quam reum.*

Bellum etiam est, cum, quid cuique sit consentaneum, dicitur: ut, cum Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygonis Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat: sederetque advocatus reo Bestia, cum finus quoddam duceretur, accusator C. Memmius, *Vide, inquit, Scavre, mortuus rapitur, si potes esse possessor.*

Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est præter expectationem: cuius innumerabilia sunt exempla, vel Appii majoris illius, qui in senatu, cum ageretur de agris publicis, & de lege Thoria³⁹, & premeretur Lucilius⁴⁰ ab iis, qui a pecore ejus depasci agros publicos dicerent, *Non*

³⁸ *Ut, cum objurgavit Albius Granium, vere dicendi, is qui agrum publicum vitiosus &c.*] Sunt qui hunc locum emendandum censent, omnes, ut opinor, male interpretati sunt, Albucius Scævola de pecuniis repetundis accusavit, ut dicit Cicero in Bruto, & libro primo de Finibus: ad probandum vero ea, quæ Scævola objecerat, Granius tabulas protulit; Scævola iudicium sententis abolutus est; Granius igitur tabulas falsas esse istidem sententis judicatum est; si quid enim Albucius ex istius tabulis contra Scævola adhibuit, iudices vero Scævola abolverunt, manifestum est istas tabulas iudicibus visas fuisse falsas. Albius igitur quiddam ex his, qui aderat, objurgavit Granium, qui & gauderet suam amicum Scævola abolutum fuisse, & non videret contra suas tabulas judicatum fuisse. Movnit igitur eum non tam ad Scævola res secundas, quam ad suas adversas respicere. *Idem.*

³⁹ *De lege Thoria*] *Sp. Thorius*, ut inquit in Bruto Cicero, *valuit in populari ge-*

vere dicendi, is qui agrum publicum vitiosus &c.] *Applianus* hoc aliter scribit, nec est cum Cicero convenit. At enim a Thorio vestigal agro publico esse impostum, quod plebi vitium divideretur: ab alio deinde tribuno vestigal esse sublatum. Sed Cicero si dem habemus in legibus & institutis patriæ suæ, non peregrino nec hosti. Lege igitur Thoria agri publici, qui ante attributi fuerant civibus vestigales, publice possideri cœpere, & publicanis elocari, quod minus utile erat, quam si possessores vestigal pendissent. Nihilominus tamen Lucilius lege recenti & populo iniusta, in agros suam pecus immitterebat, fortasse non pascuos, certe non petito a publicanis pascendi jure. *Tuembus.*

⁴⁰ *Lucilius*] Ex veteri codice Pighius ad annum U. C. DCXXXVIII. corrigendum putat *Lucullus*, L. Luculli qui Mithridatam vicit, pater, quem avaritia, luxu, alii quæ vitis infamem fuisse scribit Plutarchus in Lucullo. *Præfatus.*

est, inquit, Lucili pecus illud: erratis: (defendere Lucilium videbatur) ego liberum puro ⁴¹ esse: qua lubet, passitur. Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Tib. Gracchum percudit. Cum ei M. Flaccus multis probris obiectis P. Mucium iudicem tulisset, Ejero, inquit: iniquus est ⁴². Cum esset admurmuratum, Ab, inquit, P. C. non ego mihi illum iniquum ejero, verum omnibus.

Ab hoc vero Crasso nihil facietis. Cum læisset testis Silus Pisonem, quod se in eum audisse dixisset: Potest fieri, inquit, Sile ut is, unde te audisse dicis, iratus dixerit. Annuat Silus. Potest etiam, ut tu non recte intellexeris. Id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret. Potest etiam, fieri, inquit, ut omnino, quod te audisse dicis, nunquam audieris. Hoc ita præter expectationem accidit, ut testem omnium risus obruerit.

Hujus generis est plenus * Nævius, & jocus est familiaris ⁴³.

Sapiens si algebis, tremes & alia permulta.

LXXI. Sæpe etiam facete concedas adversario idipsum, quod tibi ille detrahit: ut C. Lælius, cum ei quidam malo genere natus diceret, indignum esse suis majoribus, At bercule, inquit, tu tuis dignus. Sæpe etiam sententiose ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus ⁴⁴ tulit, cum C. Cento produisset, & fatis contumeliose,

⁴¹ Liberum puro] Id est, nullius esse puto, dominum habere non existimo. Videri etiam culpam fortasse posse ductum a pecudibus, quæ diis consecrabantur, vocabanturque divæ & Ævæ, quæ sine custode libere pascebantur. Terentius.

⁴² Ejero, inquit, iniquus est] Rejicio, inquit, iudicem iniquum. Nam ejerare est tanquam jurando testari, se recitare. Cum autem Nævica egerasset iniquum Scævolum, secuta est admurmuratio omnium, propter eximiam de Scævola aequitatis & probitatis opinionem. Præter expectationem tamen rursus eum omnibus Nævica iniquum egeravit, quod in consulari causam publicam deseruisset, nec eam armis adversus Tiberium Gracchum defendisset, patribus

que ejus opem implorantibus negasset se quicquam vi esse acturum. Idem. * Nævius] Lamb. Nævius. Est locus, est familia.

⁴³ Et jocus est familiaris] Melius in libris veteribus scribitur, Est jocus, est familiaris, sapiens si algebis, tremes. Ita enim sententius urbanus facetusque sis, quantumvis bono loco natus, tamen illa non facient, quin si algeas, tremas: quod præter expectationem est dictum, cum prælidia non desitura expectarems homini ingenioso & bona nato familia. Idem.

⁴⁴ De donis & muneribus] Cajus Cincius, vir ætatis Lucilianæ, ut Macrobius scribit, legem tulit Muneralem, qua cave-

Quid fors, Cincio? ⁴⁵, quæssisset: Ut emas, inquit, Cai ⁴⁶, si uti velis.

Sæpe etiam falsæ quæ fieri non possunt, optantur: ut M. Lepidus, cum cæteris se in campo exercentibus, in herba ipsæ recubisset, Vellem hoc esset, inquit, laborare. Salfum est etiam quarentibus, & quasi percontantibus, lente respondere quod nolent: ut censor Lepidus, cum M. Antistio Pyrgensi equum ademisset, amicique cum vociferarentur, & quærent, quid ille patri suo responderet, cur ademptum sibi equum diceret, cum optimus colonus, parcissimus, modestissimus, frugalissimus esset: Me istorum, ⁴⁷, inquit, nihil credere.

Colliguntur a Græcis alia nonnulla, execrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipsa nimis mihi videor multa in genera descripsisse. Nam illa, quæ verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita sunt: quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quam rideri solent.

Hæc autem, quæ sunt in re & in ipsa sententia, partibus sunt innumerabilia, generibus pauca. Expectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ipsorum ridicule indicandis, & similitudine turpioris, & dissimulatione, & sub-absurda dicendo, & stulta reprehendendo, risus moventur. Itaque imbuendus est is, qui jocose vult dicere, quasi natura quadam apta ad hæc genera, & moribus, ut ad cuiusque modi genus ridiculi vultus etiam accommodetur: qui quidem quo severior est & tristior, ut in te, Crasse, hoc illa, quæ dicuntur, falsiora videri solent.

batur, ne quis ob causam orandam munus aut donum caperet. De ea loquitur Plautus, cum scribit, Neque Muneralem legem, neque Lenoniam, rogata necesse fuerit, flocci æstimo. Eam legem admodum senex fuisse Fabius Maximus. Verba hujus legis quæstionem attulerunt, quid donum a munere differat. Labeo genus esse donum ait a donando dictum, speciem munus. Nam munus esse donum cum causa, ut puta natalitium, nuptiarum: & quale patronorum fuerit honorarium. Idem.

⁴⁵ Quid fors, Cincio] Contumelia inest in disiminatione, & contempto, quam et-

iam voce adjuverat. Idem. ⁴⁶ Ut emas, Cai] Ducta est hæc sententia ab his, qui cum nolunt vicinis commoda dare vasa utenda, respondent, Ene si uti vis: quam ad dona & munera patrociniarum, quibus ditatus erat Cento, traduxit Cincius: illius perstringens operam venalem. Sese enim ait laturum, ne quis ei quid donet. Idem.

⁴⁷ Me istorum] Id est, dicat patri suo, me non credere ipsum talem esse, qualem prædicatis, scilicet parcissimum, modestissimum, frugalissimum. Nevius.

Sed jam tu, Antoni, qui hoc diversorio sermonis ⁴⁸ * mei libenter acquieturum te esse dixisti, tanquam in Pontinum diverteris, neque amoenum, neque salubrem locum, censeo ut satis diu te putes requiesse, & iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem a te acceptus, inquit, & cum doctior per te, tum etiam audacior factus sum ad jocandum. Non enim vereor, ne quis me in isto genere levio-rem jam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protulisti. Sed habetis ea, quae voluistis ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum & cogitandum fuit. Nam cetera faciliora sunt, atque ex iis, quae jam dicta sunt, reliqua nascuntur omnia.

LXXII. Ego enim cum ad causam sum aggressus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus; cum & argumenta causa, & eos locos, quibus animi iudicium conciliantur, & illos, quibus permovetur, vidi atque cognovi: tum constituo, quid habeat quaeque causa boni, quid mali. Nulla enim fere res potest in dicendi disceptatione, aut controversiam vocari, quae non habeat utrumque: sed quantum habeat, id refert.

Mea autem ratio in dicendo haec esse solet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorem; ibi habitem, ibi haeream: a malo autem vitioque causa ita recedam, non ut id me defugere appareat, sed ut totum bono illo ornando, & augendo dissimulatum obruatur. Et, si causa est in argumentis, firmissima quaeque maxime tueor, si ve plura sunt, si ve aliquid unum. Sin autem in conciliatione, aut in permotione causa est; ad eam me potissimum partem, quae maxime commovere animos hominum potest, confero.

Sum-

⁴⁸ Hoc diversorio sermonis] Qua sermo- nem absolverat Antonius metaphorice cap. 57. desessus iam labore atque dinere disputationis, requiescam in Caesaris sermone, quasi in aliquo peregrino diversorio, eadem definit hic Caesar; ac vereri se dicit, ne sit innotuum hoc sermonis sui diversorium, sed potius si-

mile Pontinarum paludum, injucundatum, ac minime salubrum. Ceterum quod in ple- risque editionibus sermonis tui legitur, men- dum non dubitamus, ut ex citatis mox An- tonii verbis videre est. Postea.

* Mei] Vid. Lamb. Grut. sermonis tui.

Summa denique hujus generis haec est, ut, si in refellendo adversario firmior esse oratio, quam in confirmandis nostris rebus, potest, omnia in illum conferam tela. Sin nostra facilius probari, quam illa redargui possunt, abducere animos a contraria defensione, & ad nostram conor traducere.

Duo denique illa, quae facillima videntur, quoniam quae difficiliora sunt, non possum, mihi pro meo jure sumo. Unum, ut molesto aut difficili argumento, aut loco nonnunquam omnino nihil respondeam: quod forsitan aliquis jure irriserit: quis enim est, qui id facere non possit? sed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate disputo, confiteorque me, si quae premat res vehementius, ita cedere sole- re, ut non modo non abjecto, sed ne rejecto quidem scuto ⁴⁹ fugere videar; sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam, & pugnae similem fugam: consistere vero in meo praesidio, sic ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa cedere videar. Alterum est illud, quod ego oratori maxime cavendum & providendum puto, quodque me sollicitare summe solet: non tam ut prosum causis elaborare soleo, quam ut ne quid obsum: non quin enitendum sit in utroque: sed tamen multo est turpius oratori, nocuisse videri causa, quam non profuisse.

LXXIII. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an haec, ut sunt contemnenda, contemnitis? Minime, inquit ille: sed Caesar de isto ipso quiddam velle dicere videbatur. Me vero lubente, inquit Antonius, dixerit, si ve refellendi causa, si ve quaerendi.

Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, semper is fui, qui de te oratore sic predicarem, unum te in dicendo mihi videri * lectissimum; propriumque hoc esse laudis tuae, nihil a te unquam esse dictum, quod obesset ei, pro quo diceret. Idque memoria teneo, cum mihi sermo cum hoc ipso

Tom. I.

P p

Grat.

⁴⁹ Sed ne rejecto quidem scuto] Ad consuetudinem spectat eorum, qui in praelio fugientes clypeos suos in tergum reducebant, ne averi vulnerarentur: neque enim solum clypeum abjicere, sed in tergum rejicere,

imbecillitatis fuit. Frequentissime apud Ho- merum hic mos contumeliae notatur. Peere. * Lectissimum] Man. Lamb. rectissimum. Grut. rectissimum.

Crasso, multis audientibus, esset de te institutus, Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me, cum cæteris tuis laudibus hanc esse vel maximam, quod non solum quod opus esset, diceres, sed etiam quod non opus esset, non diceres. Tum illum mihi respondere memini; cætera in te summe esse laudanda, illud vero improbi esse hominis, & perfidiosi, dicere quod alienum esset, & nocere ei, pro quo quisque diceret. Quare non sibi eum disertum, qui id non faceret, videri, sed improbum, qui faceret. Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstrares velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in causa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus esse videatur.

LXXIV. Dicam equidem, Cæsar, inquit, quid intelligam. Sed & tu, & vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, sed de exercitationis & consuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem responsum excellentis cujusdam est ingenii ac singularis: cui quidam portenti simile esse visum est, posse aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obesseretque ei, quem defenderet. Facit enim de se conjecturam: cujus tanta vis ingenii est, ut neminem, nisi consulto, putet, quod contra seipsum sit, dicere. Sed ego non de præstanti quadam & eximia, sed prope de vulgari & communi prudentia disputo. Ut apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles: ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus accessisse dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primum proferebatur, pollicitum esse se traditurum. Cum ille quæsisset, quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, ut omnia meminisset; & ei Themistoclem respondisse, gratis sibi illum esse facturum, si se oblivisci quæ vellet, quam si meminisset, docuisset. Videhne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, quam potens, & quanta mens fuerit? qui ita responderit, ut intelligere possemus, nihil ex illius animo, quod semel esset infusum, unquam effluere potuisse: cum quidem ei fuerit optabilius oblivisci posse potius, quod meminisse noleret,

let, quam quod semel audisset, vidissetve, meminisset. Sed neque propter hoc Themistoclis responsum, memoriæ nobis opera danda non est; neque illa mea cautio & timiditas in causis, propter præstantem prudentiam Crassi negligenda est. Uterque enim istorum non mihi attulit aliquam, sed suam significavit facultatem.

Etenim permulta sunt in causis, in omni parte orationis circumpicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Sæpe aliquis testis aut non lædit, aut minus lædit, nisi laceatur: orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non satisfacio, neque tamen ullam assequor laudem. Homines enim imperiti facilius quod stulte dixeris, reprehendere, quam quod sapienter tacueris, laudare possunt. Hic quantum fit mali, si iratum, si non stultum, si non levem testem læseris? habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vita. Nec, si hoc Crassus non committit, ideo non multi, & sæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil solet, quam cum ex oratoris dicto aliquo, aut responso, aut rogatu, sermo ille sequitur, *Occidit ille adversariumne? immo vero, ajunt, se, & cum, quem defendit.*

LXXV. Hoc Crassus non putat nisi perfidia accidere posse; ego autem sæpissime video in causis aliquid mali facere homines minime malos. Quid illud, quod supra dixi, solere me cedere, & ut planius dicam, fugere ea, quæ valde causam meam premerent? Cum id non faciunt alii, versanturque in hostium castris, ac sua præsidia dimitunt, mediocriterne causis nocent, cum aut adversariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ sanare nequeunt, exulcerant? Quid? cum personarum, quas defendunt, rationem non habent? Si, quæ sunt in his invidiosa, non mitigant extenuando, sed laudando & efferendo invidiosiora faciunt; quantum est in eo tandem mali? Quid? si in homines caros, judicibusque jucundos sine ulla præmunitioe orationis acerbis, & contumeliosus invehere, nonne abs te judices abalienes? Quid, si, quæ vi-

ria, aut incommoda sunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in adversariis exprobrando non intelligas te in iudices invehi, mediocre peccatum est?

Quid, si, cum pro altero dicas, litem tuam facias, aut læsus efferare iracundia, causam relinquo, nihilne noceas? In quo ego, non quo libenter male audiam, sed quia ego causam non libenter relinquo, nimium patiens & lentus existimor: ut, cum teipsum, Sulpici, objurgabam, quod ministratorem⁵⁰ peteres, non adversarium. Ex quo etiam illud assequor, ut, si quis mihi maledicat, petulans, aut plane infanus esse videatur.

In ipsis autem argumentis, si quid posueris aut aperte falsum, aut ei, quod dixeris, dicturusve sis, contrarium, aut genere ipso remorum ab usu iudiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea solet in hoc versari semper, (dicam enim sapius,) si possim ut boni aliquid efficiam dicendo: sin id minus, ut certe ne quid mali.

LXXXVI. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem, collocationemque rerum ac locorum. Cujus ratio est duplex: altera, quam asserti naturæ causarum: altera, quæ oratorum iudicio & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus; deinde, ut rem exponamus; post, ut eam probemus nostris prædiis confirmandis, contrariis refutandis; deinde ut concludamus, atque ita peroremus; hoc dicendi genus natura ipsa præscribit.

Ut vero statuamus, ea, quæ probandi, docendi, persuadendi causa dicenda sunt, quemadmodum componamus; id est vel maxime proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta: multa, quæ in dicendo profutura videantur. Sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint: partim, etiam si quid habent adjumenti, sunt nonnunquam ejusmodi, ut insit in iis aliquid vitii; neque tanti sit illud, quod prodesse videatur, ut cum aliquo malo jungatur. Quæ autem sunt utilia atque firma, si ea tamen (ut sæpe fit) val-

⁵⁰ Ministratorem] Ministrator is fuit, qui in Orat. pro Flacco, c. 22. Hic mihi Meantarius, quasi ministrator, &c. Peccatus.

de multa sunt: ea, quæ ex iis aut levissima sunt, aut aliis gravioribus confimilia, secerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem cum colligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo, quam expendere.

LXXXVII. Et quoniam (quod sæpe jam dixi) tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo: una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda, ut nihil aliud, nisi docere velle videamur: reliquæ duæ, sicuti sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Nam & principia, & cæteræ partes orationis, de quibus paulo post pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanere possint.

Sed his partibus orationis, quæ etsi nihil docent argumentando, persuadendo tamen, & commovendo proficiunt plurimum, quanquam maxime proprius est locus & in exordiendo & in perorando; digredi tamen ab eo quod proposueris, atque agas, permovendorum animorum causa, sæpe utile est. Itaque vel narratione exposita sæpe datur ad commovendos animos digrediendi locus: vel argumentis nostris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, si habet eam causa dignitatem atque copiam, recte id fieri potest: eæque causæ sunt ad agendum & ad ornandum gravissimæ atque plenissimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejusmodi digressionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, aut impellantur, aut reflectantur.

Atque etiam in illo reprehendo eos qui, quæ minime firma sunt, ea prima collocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, si quando (id quod mihi nunquam placuit) plures adhibent patronos, ut in quoque eorum minimum putant esse, ita eum primum volunt dicere. Res enim hoc postulat, ut eorum expectationi, qui audiunt, quam celerrime occurratur: cui si initio satisfactum non sit, multo plus sit

* Copiam] Lamb. eamque copiam, recte ut augendum: quomodo se habet MG. Mead. fieri possit: eamque... augendum. Et recte quidem, ut opinor: loquitur enim Cicero de permovendis animis, quod fit augendo, & amplificando. Idem.

in reliqua causa laborandum. Male enim se res habet, quæ non statim, ut dici coepit est, melior fieri videtur. Ergo ut in oratore optimus quisque, sic & in oratione firmissimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellent, servantur etiam ad perorandum: si quæ erunt mediocria (nam vitiosus nusquam esse oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem coniciantur.

Hic omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.

LXXVIII. Principia autem dicendi semper cum accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis, tum vero causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio orationis in principio, quæ continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari soleo non equidem istos, qui nullam huic rei operam dederunt: sed hominem in primis disertum, atque eruditum, Philippum, qui ita solet ad dicendum surgere, ut, quod primum verbum habiturus sit, nesciat; & ait idem, cum brachium concalefecerit, tum se solere pugnare; neque attendit, eos ipsos, unde hoc simile ducat, illas primas hastas ita jactare leniter, ut & venustati vel maxime serviant, & reliquis viribus suis consulant. Neque est dubium, quin exordium dicendi vehemens & pugnax non saepe esse debeat: sed si in ipso illo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressum multa sunt, quæ non ad vulnus, sed ad speciem valere videantur: quanto hoc magis in oratione expectandum est, in qua non vis potius, sed delectatio postulatur? Nihil est denique in natura rerum omnium, quod se univsum profundat, & quod totum repente evolet. Sic omnia, quæ sunt quæque aguntur acerrime, lenioribus principiis natura ipsa prætexuit.

Hæc autem in dicendo non extrinsecus aliunde quaerenda, sed ex ipsis visceribus causæ fumenda sunt. Idcirco tota causa per

pertentata atque perspecta, locis omnibus inventis, atque instructis, considerandum est, quo principio fit utendum. Sic & facile reperietur. Sumentur enim ex iis rebus, quæ erunt uberimæ vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi digredi saepe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cum erunt pane ex intima defensione * deprompta, & apparebit ea non modo non esse communia, nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea causa, quæ tum agatur, effloruisse.

LXXIX. Omne autem principium aut rei totius, quæ agitur significationem habere debet, aut aditum ad causam & munitionem, aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet ut adibus ac templis vestibula & aditus, sic causis principia proportionem rerum præponere. Itaque in parvis atque infrequentibus causis, ab ipsa re est exordiri saepe commodius.

Sed cum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adversario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, sententias duci licebit. Ex reo, (reos appello, quorum res est) quæ significant virum bonum, quæ liberalem, quæ calamitosum, quæ misericordia dignum, quæ valeant contra falsam criminationem. Ex adversario, iidem ex locis ferre contraria. Ex re, si crudelis, si infanda, si præter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quæ restitui sanarique non possit. Ex iis autem, apud quos agitur, ut benevolos, beneque existimantes efficiamus: quod agendo efficitur melius, quam rogando. Est id quidem in totam orationem confundendum, nec minime in extremam: sed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. Nam & attentum monent Græci ut principio faciamus judicem & docilem; quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principii, quod & attenti tum maxime sunt, cum omnia expectant, & dociles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principii,

* Deprompta J. Viâ. Grut. deprompta, & apparet... cas... communes.
 † Atque infrequentibus causis J. Per causas infrequentibus intellige causas parum frequen-

tas, sive eas, quæ non tanti erant momenti, ut quam plurimi iis judicandis interesse solerent. Idem.